

سرپرست معاونت اداره میراث‌فرهنگی در پاسخ به شهرآرا، از مراحل مرمت سرای عزیزا...اف و شبهه‌ها درباره تخریب بخشی از این بنا می‌گوید

آسیب زیاد بود، حفظ ممکن نبود

طوبی اردلان؛ اواخر تیرماه امسال در فضای مجازی، تصاویری از سرای عزیزا...اف مشهد منتشر شد که واکنش‌هایی را در پی داشت و سؤال‌هایی را برای تاریخ‌دوستان شهر درباره روند اصولی مرمت این بنا مطرح کرد. در ادامه نیز فیلم کارگری که با تیشه، دیوار طبقه بالای سرا را خراب می‌کند، اعتراض‌هایی را رقم زد و سبب شد صفحه تاریخ‌وهویت روزنامه شهرآرا، یکم مرداد در گزارش مفصل از این اتفاق بگوید.سؤال‌های مطرح‌شده درباره مراحل مرمت این بنا را -که از چندی قبل آغاز شده بود- پیش‌بکشد واز مسئولان مرتبط بخواهد به‌حواشی مربوط به تخریب سرای عزیزا...اف، پاسخ دهد.

احسان زهره‌وندی، سرپرست معاونت میراث‌فرهنگی اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری وصنایع‌دستی خراسان‌رضوی، اواخر هفته گذشته در یک گفت‌وگوی اختصاصی با حضور خبرنگار روزنامه شهرآرا و خبرنگاران شهرآرانلاین، به تمام این سؤالات پاسخ داد که شرح آن چنین است.

- چگونگی مراحل مرمت سرای عزیزا...اف

در گزارشی که یکم مرداد در همین صفحه منتشر شد، نوشتیم که سرای عزیزا...اف با قدمتی نودوشش ساله، یکی از معدود سراهای تجاری فعال در مشهد است که سال ۱۳۹۷، موضوع مرمت آن در دستور کار قرار می‌گیرد و در ادامه نیز برپایه اخبار منتشرشده، گویا بودجه این مهم تأمین می‌شود اما ایجاد وقفه‌هایی در روند کار، هربار تصویب طرح مرمتی آن را با چالش‌هایی روبه‌رو می‌کند، با این همه در تمام این سال‌ها، فرسودگی بنا و همچنین نشست و انحراف ساختمان آن از سمت حیاط کوچک(واقع در ضلع شرقی)، مهم‌ترین معضلاتی بوده است که همچنان درباره بنا مطرح می‌شود.

- حتی امکان مرمت، به‌صورت موقت را نداشت

نخستین موضوعی که دوستان‌دان تاریخ و هویت مشهد در گزارش قبلی مطرح کرده بودند، مربوط به واچینی آجرها^(۱) بود، گمانه‌ای که دیدن تصاویر منتشرشده ایجاد می‌کرد، این بود که پیمانکاران طرح مرمت، با هدف استحکام‌بخشی بنا و ایجاد راستای قائم برای بخش منحرف‌شده در سمت حیاط، تصمیم به واچینی تراز سوم بنا گرفته‌اند، اما در یک فرایند عجولانه و مغایر با استانداردمرمت‌بناهای تاریخی، به‌جای‌واچینی آجرهای سازه در سقف و نما، دست به تخریب کامل این بخش از بنای بااهمیت عزیزا...اف زده‌اند که پاسخ سرپرست معاونت میراث به آن چنین است:

ابتدا بگویم ما وقتی طرحی را برای مرمت‌بنایی در شورای فنی میراث(معمولاً متشکل از دوازده نفر است) مصوب می‌کنیم، یعنی نظر همه افرادی را که می‌توانسته‌اند در آن پروژه صاحب‌نظر باشند، گرفته‌ایم واین به‌ان معناست که هیچ مسئولی در هر جایگاهی، اجازه دخل‌وتصرف در یک بنای اثر تاریخی را بدون دریافت مجوزهای لازم ندارد. بر همین اساس، مادر طرح مصوب‌شده میراث‌فرهنگی(در بهار ۱۴۰۲) سرای عزیزا...اف را به سه قسمت a(بخش جنوبی)، B(بخش میانی سازه) و c(بخش شمالی) تقسیم کردیم و قرار شد در دو بخش نخست، مرمت‌های لازم را انجام دهیم و شرح تمام خدماتی نیز که برای این دو بخش در نظر گرفته‌ایم، با همین روش نوشته‌شده است اما در بخش سوم(C) ویرکرد متفاوت است؛ زیرا این قسمت دارای بیشترین آسیب بود، موقعیت بحرانی داشت و به‌لحاظ سازه، خطرناک و ناایمن خوانده‌می‌شد، آن‌چنان که حتی امکان مرمت، به‌صورت موقت را هم نداشت. باتوجه‌به اینکه این قسمت به‌شدت از حالت تعادل خارج و به قسمت بیرونی (داخل کوچه) منحرف شده بود، تنها کاری که می‌شد برایش انجام داد، این بود که ساختمان این بخش را برداریم و برای استحکام‌بخشی به آن، بار

بنا را بر روی یک سازه فلزی با پی بتنی حمل کنیم، دوباره آن را بچینیم و با مصالح همگون^(۲) بازسازی کنیم.

- حدود ۶۰ تا ۷۰ درصد تزیینات بنا موجود است

استفاده از مصالح همگون به‌جای واچینی آجرها و کاشی‌های تزیینی خود بنا، همان نکته‌ای است که نقدهایی را به شیوه مرمت سرای عزیزا...اف وارد کرده بود، زیرا در تصاویر منتشرشده، این آجرها به‌شکل تلی از خاک بر روی کف بنا دیده می‌شد. احسان زهره‌وندی در این باره و مصالحی که قرار است در سازه سرای عزیزا...اف استفاده شود، می‌گوید:

استفاده دوباره از آجرهای فرسوده‌ای که هیچ نشان یا ارزش برجسته‌ای ندارند، توجیه‌پذیر نیست اما در قسمت بالایی قوس درها و پنجره‌ها تعدادی آجر مهری، سنگ‌زیر ستون و کاشی کاری آبی فیروزه‌ای وجود دارد که آن‌ها را جمع‌آوری کرده‌ایم تا همان‌ها را سر جایشان قرار دهیم و مستندات آن نیز موجود است. نگفته‌نماند که این تزیینات هم تکمیل نیستند و بخشی دچار فرسودگی و ریزش شده‌اند و باید از نو ساخته شوند. غیر از این‌ها، باقی مصالح مثل آجرها، تیرهای چوبی، پروازها و... پوسیده شده‌اند و قابل استفاده نیستند.

موضوع کلی درباره این قسمت بنا که چگونگی مرمت آن رساندای شده- آن است که باید سازه این بخش، مجدداً انجام شود و راه دیگری غیر این نداشتیم؛ زیرا میزان انحراف ایجادشده در این بخش، بیش از حدی است که بتوانیم آن را حفظ کنیم، با این‌همه هرآنچه از مصالح نخستین بنا قابل استفاده است، مستندسازی کردیم و اگر اشتباه نکنم، حدود ۶۰ تا ۷۰ درصد این تزیینات موجود است و می‌شود دوباره آن‌ها را پیاده کرد.

- باید درباره وضعیت بنا مطالعه می‌شد!

تأکید سرپرست معاونت سازمان فرهنگی به استفاده از مصالح همگون، درحالی‌است که دو سال قبل، آجرها و دیگر مصالح به کار رفته در سقف این ساختمان، با صرف بودجه‌ای، مرمت شده است، نکته‌ای که در گزارش قبل هم به آن اشاره کرده و پرسیده بودیم اگر قرار نبوده است از آجرها و مصالح نخستین در مرمت سازه سرای عزیزا...اف استفاده شود، پس چرا این اقدام صورت گرفته است؟

این مقام مسئول در پاسخ می‌گوید:

این اتفاق افتاده است، اما با وجود آنکه در گذشته(سال ۱۳۹۸) و پیش از دوران مسئولیت من بوده است، بار مسئولیت آن را از دوش خودم پرنمی‌دارم و می‌پذیرم که راه را اشتباه رفته‌اند. باید درباره وضعیت بنا مطالعه می‌شد ولی به این نکته نیز واقفم که در همان سال، یک مطالعه اجمالی صورت گرفته و طرحی تصویب شده است، بی‌آنکه بودجه یا اعتباری به

آن اختصاص داده شود، بنابراین پروژه به این دلیل برای مدتی رها می‌شود و دست‌اندرکاران، تنها به انجام یک کار مرمتی بسنده می‌کنند.^(۳) همین می‌شود که در سال ۱۴۰۱ وقتی مطالعات دقیق‌تری درباره وضعیت بنا انجام شد، دیگر آن مرمت، مورد قبول نبود و باید برای حفظ سازه همین روند فعلی را پی می‌گرفتیم. اکنون در این مرمت که با هدف حفظ بنا درحال انجام است، بودجه، محقق و طرح تصویب شده است و احتمالاً تا سه یا چهار ماه آینده، موضوع استحکام‌بخشی بنا نهایی می‌شود.

- تحقق بودجه مرمت سرا در سال گذشته

اختصاص بودجه، موضوع دیگری است که البته در گزارش یکم مرداد به آن نیز اشاره شد؛ زیرا اسناد و اخبار منتشرشده از سال ۹۷(سالی که طرح مرمت سرا در دستور کار قرار گرفت)، حکایت از تخصیص اعتباری ازسوی شهرداری دارد اما آنچه زهره‌وندی در پاسخ می‌گوید، با نکتاتی همراه است:

در بناهایی که مالک خصوصی دارند، مثل سرای عزیزا...اف، طبق قانون باید مرمت به‌صورت مشارکتی(۵۰ درصد میراث، ۵۰ درصد مالک) انجام بگیرد اما به‌علت وضعیت اضطراری بنا و تهدیدی که داده بودیم(منظور سازمان میراث‌فرهنگی است) دیگر به موضوع مشارکت ورود نکردیم و خودمان کار را دست گرفتیم. پیش از این هم یک تفاهم‌نامه بین شهرداری و سازمان میراث برای تأمین اعتبار به امضا رسیده بود و یک بودجه ۲ میلیاردی از شهرداری منطقه ثامن تعیین شد که پروسه اداری

بسیار طولانی داشت و تازه

سال گذشته(۱۴۰۱) به

سرانجام رسید. در این سو،

سازمان میراث فرهنگی

نیز تلاش کرد و

اعتباری(حدود ۲ میلیارد و ۲۰۰ میلیون تومان در سال ۱۴۰۲) برای این بنا در نظر گرفت که مبلغ ۵۰۰ میلیون تومان، صرف مطالعه و حق مشاوره شد تا این بنای تاریخی به بهترین شکل حفظ شود. در این طرح مطالعاتی، مشاورانی طرح‌هایشان را ارائه دادند که در نهایت آنچه در بالا گفتیم(مرمت دو قسمت a و b) و بازسازی قسمت بحرانی(قسمت C) در شورای فنی، مصوب و کل بنا نیز در مقیاس یک‌به‌یک مستندسازی شد.

- یک دیوار عایق ایجاد می‌کنیم

وجود یک آب‌انبار قدیمی و سرایت نم‌زدگی آن به بنا، موضوع دیگری بود که ما درباره آن نوشته و خواستار تعیین تکلیف آن ازسوی سازمان میراث‌فرهنگی بودیم. سرپرست معاونت میراث‌فرهنگی در این باره نیز می‌گوید: در شمال شرقی سرا یک آب‌انبار وجود دارد، آن هم درست در قسمتی که ساختمان نشست کرده است که باتوجه‌به بودجه و امکاناتی که داریم، این موضوع را هم در استحکام‌بخشی سرای عزیزا...اف دیده‌ایم و قرار است بین دیوار باربر(دیوار مشترک بین آب‌انبار و سرا) یک دیوار عایق ایجاد کنیم تا اثر وجود آب‌انبار روی سازه خنثی شود، یعنی فقط دیوار حائل را ایجاد می‌کنیم تا روی بنا اثر منفی نگذارد، اما آب‌انبار را به همان شکلی که بوده است، فعلاً در زیر بنا نگه می‌داریم و بیش از آن ورود نمی‌کنیم.

توضیحات:

۱) در واچینی، ابتدا از بنای تاریخی، نقشه‌برداری می‌کنند. سپس اجزای نما در نرم‌افزار ترسیم و هر آجر آن تکه‌به‌تکه علامت‌گذاری می‌شود. در ادامه نیز یک مشخص‌برای هر کدام از آجرها در نظر می‌گیرند و پیش از جداسازی، این شماره یا کدها را با برچسب روی آن‌ها می‌چسبানند. پس از این مرحله، آجرها به شیوه تکه‌به‌تکه، جداسازی و به تفکیک چیده می‌شوند تا در چپش دوباره، آن‌ها را به همان ترتیب نخستین و امیשל، بدون هیچ گونه تغییری در ساختمان یا نمایی اصلی اجرا کنند.

۲) استفاده از مصالح تازه در یک بنای تاریخی که مغایرتی با جنس، رنگ و نوع مصالح به کار رفته نخستین ندارد.

۳) کارشناس میراث‌فرهنگی معتقد است در آن زمان، با توجه به اینکه هر لحظه امکان ریختن بنا وجود داشته، بخشی از بار سقف برداشته می‌شود تا از رانش دیوار جلوگیری شود.

آسیب‌های پشت سرای عزیزا...اف در قسمت آب انبار

بخش (C) که به عنوان بخش آسیب دیده در سرای عزیزا...اف معرفی شده است

بخش (C) که به عنوان بخش آسیب دیده در سرای عزیزا...اف معرفی شده است

خبر یک اعدام در میدان ارگ دستگیری نور محمد در چشمه میرزا

شده بود، در تعقیب نظامیان امنیه، دستگیر و اموال مسروقه به صاحبانش مسترد گردید. فردا که یوم چهارشنبه ۳میزان است، در بیرون دروازه ارگ بر حسب امر مرکز، اعدام خواهد شد و دو نفر از همراهان مشارالیه(نعمت... و علی) جمعه روز به سه سال حبس محکوم گردیدند و نیز علی ولد حسن که از اشرار قدیمی و گماشته خداویردی معروف بود، چندی قبل به همراهی غلامرضا در مصادمه(درگیری و آسیب رساندن) با نظامیان در حدود شیروان یک نفر سوار محلی را مقتول و سه نفر نظامی را مجروح نموده و دستگیر شده بود. او نیز حسب‌الامر مرکز، فردا اعدام خواهد شد و چهار نفر رفقای او عباس، حسین خان، عبدالحسین و اصغر، هریک به شش ماه حبس، محکوم و محبوس خواهند گردید. منمنی است برای اطلاع عامه در جریده فریده خودتان درج نمایید. امیرلشکر شرق: حسین خزاعی.»

خبر سوخته

زینی اخبار اعدام از گذشته در جراید منتشر می‌شده و احتمالاً جزو اخبار مورد توجه مردم بوده است. جالب است که اعدامی‌ها را به میدان ارگ که اکنون اثری از آن نیست، می‌بردند و آنجا از آرمی آویختند. معمولاً در چنین گردهمایی‌هایی، مردم هم حضور داشتند و برای تماشاای این صحنه به میدان شهر می‌آمدند. در یکی از اخباری که در این باره، ۱۵ صفر ۱۳۴۲ قمری در سال سوم روزنامه مهر منیر به چاپ رسیده، خبر اعدام یکی از اشرار را یک روز پیش از واقعه، امیر لشکر شرق داده است تا به اطلاع مردم برسد. در این سیاهه آمده است: «مشروحه آقای امیر لشکر شرق -آقای مدیر محترم جریده فریده مهرمنیر، نورمحمد که غالباً به اتفاق اشرار و سارقین مشغول نهب(غارت) اموال و قتل نفس و هتک نوامیس بود و اخیراً در چشمه محمدمیرزا از توابع تربت به اتفاق دو نفر دیگر مرتکب به سرقت مهمی

مشهدیات

گفتارهایی در باب تاریخ و فرهنگ شهر بهشت (قسمت هشتادوم)

مشهد ۱۵۲ سال پیش، به گزارش «شیندلر» (بخش نخست)

مرضیه ترابی! اگر یادتان باشد، در مجموعه مشهدیات، چندباری محتوای سفرنامه‌ها و گزارش‌های سیاحان و دیپلمات‌های اروپایی درباره مشهد را بررسی کردیم که مفصل‌ترین آن‌ها، «سفرنامه خانیکوف» بود. همان‌جا گفتیم که این سفرنامه‌ها به‌دلیل دارا بودن استاندارد بالاتر در تنظیم اطلاعات و توجه به جزئیات، ارزش‌سندی بهتری نسبت به بیشتر سفرنامه‌های ایرانی دارد که معمولاً بخش مهمی از متن آن‌ها، به درددل‌ها و غرزدن‌های ناشی از سختی‌های سفر اختصاص یافته است. یکی از افرادی که در متن سفرنامه با گزارش حضور خود در ایران، به شهر مشهد و ویژگی‌های آن اشاره می‌کند، «آرتور هوتوم شیندلر» (Albert Houtum-Schindler) مهندس و نظامی آلمانی‌الصل است که در خدمت دولت بریتانیا بوده است. او در سال ۱۸۶۸ میلادی (۱۲۴۷ خورشیدی) در دوره ناصرالدین‌شاه و برای توسعه تلگراف در ایران، به‌کشور ما آمد و سال‌ها در ایران ماند و به مناصب گوناگونی گمارده‌شد. شخصیت شیندلر، از منظر تاریخی، شخصیتی رموز است که تا به‌حال مطالعه درخوری درباره وی انجام نشده است. او در سال ۱۸۸۲ میلادی (۱۲۶۱ خورشیدی) مدیرکل معادن فیروزه خراسان و مدتی بعد، بازرس بانک شاهنشاهی(متعلق به دولت انگلیس) بود. ظاهراً انگلیسی‌ها اعتماد زیادی به شیندلر داشتند، چون وی تا سال ۱۲۷۳ شمسی، این مسئولیت را برعهده داشت و بعدها هم با سفارش دولت انگلیس، بین سال‌های ۱۹۰۲ تا ۱۹۱۱ میلادی (۱۲۸۱ تا ۱۲۹۰ خورشیدی) و در بحبوحه آغاز جنگ جهانی اول و تقسیم ایران به دو محدوده نفوذ، میان روسیه تزاری و بریتانیا، سرکنسول افتخاری دولت سوئد در تهران بود. شیندلر ازسوی دولت انگلیس و به پاس خدماتش، «نشان امپراتوری هند» را دریافت کرد و به او لقب «سِر» دادند. همه این‌ها نشان می‌دهد که وی، در دستگاه نظام استعماری انگلیس، جایگاهی خاص و ویژه داشته است. این مقدمه را گفتم تا بدانید گزارشی که می‌خواهیم درباره‌اش صحبت کنیم، از خامه چه کسی تراویده است. شیندلر بعدها پس از بازگشت به انگلیس، در نگارش مقالات مربوط به ایران در دایره‌المعارف بریتانیکا به ایفای نقش پرداخت. گزارش او ظاهراً برای نخستین‌بار، در سال ۱۳۵۶ خورشیدی، به اهتمام قدرت...روشنی‌فرغانلو و توسط انتشارات «توس»، به انضمام دو سفرنامه دیگر و به نام «سه سفرنامه: هرات، مرو و مشهد» انتشار یافته است.

- راه ناهموار شریف‌آباد به کلمبه

گزارش شیندلر درباره مشهد، مصداق «آشفته‌نویسی» است و نشان می‌دهد که آن را برای مرجعی رسمی تنظیم نکرده است، به‌ویژه آنکه او اهتمامی برای ضبط صحیح نام نواحی مختلف نداشته است. شیندلر در این گزارش، به شرح دیده‌های خودش در مشهد و اطراف آن، از بخش منزل چهاردهم به بعد می‌پردازد و درباره مسیری که برای رسیدن به شهر طی کرده است، می‌نویسد: «از شریف‌آباد الی مشهد ۲۱ مایل(هر مایل ۱/۶ کیلومتر) است، نصف در بیابان و کوه و نصف دیگر در جلگه است. از شریف‌آباد تا گلنبه چهار مایل(۲/۴ کیلومتر). کلبه رباطی است که از بنای عباس میرزا نایب‌السلطنه ابن فتحعلی‌شاه است. به فرمایشی نواب‌والا، حسام السلطنه، تعمیر شد.» رباط کلمبه یا به قول شیندلر، «کلبه»، کاروان‌سرایِ آن دوره قاجار است که در بخش احمدآباد مشهد و در روستای بازه‌حوض واقع شده است و آن را در سال ۱۳۸۲ خورشیدی ثبت ملی کرده‌اند. شیندلر در توصیف راه مشهد، از طریق شریف‌آباد و رباط کلمبه، به سختی و ناهمواری این مسیر اشاره می‌کند و می‌نویسد: «[کاروان سرا] یک مایل ونیم(۲/۴ کیلومتر) به سمت مشرق ده بادحوض(بازه‌حوض) واقع است که شصت خانوار دارد. بین شریف‌آباد و کلبه راه از کتلی(تپه بلند) می‌گذرد که برای عبور قافله بسیار سخت است. سپهسالار مرحوم به جهت راه این کتل، بسیار خرج کرد و کار او در سنه ۱۲۸۲ قمری(۱۲۴۵ خورشیدی) تمام شد.»

- گزارش سنگ زیارت‌نامه در تپه‌سلام

شیندلر در ادامه توضیحات مسیر منتهی به مشهد، به شکلی بسیار مختصر، درباره تپه‌سلام توضیحاتی می‌دهد که مهم و درخور توجه است: «از کلبه تا تپه‌سلام، هفت مایل(۱ ۱/۲ کیلومتر) است. در اینجا یک سنگ مرمر سیاه نصب کرده‌اند که روی آن سنگ، زیارت‌نامه حضرت امام‌رضا علیه‌السلام را کنده‌اند و از این تپه، شهر مشهد با گنبد مقدس امام نمایان است.» در مشهد قدیم، بلندی‌های منتهی به شهر را که از فراز آن‌ها گنبد طلا دیده می‌شد، «تپه سلام» می‌خواندند، به همین دلیل، در اطراف مشهد بیش از یک تپه‌سلام وجود داشت که در میان آن‌ها، تپه‌سلام جاده شریف‌آباد به طرق، بیشتر از بقیه معروف بود و تا امروز هم، نام قدیمی خودش را حفظ کرده است. درباره این مکان، از دوره‌های مختلف تاریخی، به‌ویژه دوره قاجار، گزارش‌های جالبی در دست است. اگر یادتان باشد، یک‌بار و در همین مجموعه مشهدیات، از گزارش هانری زنده‌آلمانی، جهانگرد فرانسوی که در سال ۱۲۷۷ خورشیدی به مشهد سفر کرده بود، صحبت کردم. دالمانی در گزارش خود به سنگ‌های زائر -سنگ‌هایی که از طرف زائران و از کوه‌های اطراف تپه‌سلام جدا و به‌سوی مشهد غلتانده می‌شد- اشاره می‌کند. احتمالاً این رسم در زمان شیندلر هم وجود داشته است، اما او به‌دلیل شلختگی در تنظیم مطالب یا بی‌توجهی به محتوای گزارش خودش، در برابر سنگ‌های زائر یا جزئیات مشابه آن‌ها، بی‌تفاوت بوده است. به‌رحال، گزارش مربوط به وجود سنگ‌مرمر سیاه و حک شدن زیارت‌نامه امام‌رضا^(ع) بر روی آن، می‌تواند تصویر تپه‌سلام قدیم را برای ما واضح‌تر و تصویرپذیرتر کند.

- رباط طرق و راه هموار آن به‌سوی مشهد

شیندلر درباره رباط و روستای طرق، چند خطی نوشته و آورده است: «چهار مایل ونیم(۷/۲ کیلومتر) از اینجا(تپه‌سلام)، رباط طرق واقع است و این رباط از بناهای شاه‌سلیمان صفوی است. ۱۰۸۰: (قمری) به اتمام رسید. از رباط طرق الی دروازه پایین خیابان مشهد، شش مایل(۹/۶ کیلومتر) راه خوب و صاف دارد.» باتوجه‌به گزارش شیندلر، مسیر میان تپه‌سلام تا مشهد، حدود ۱۵۲ سال قبل، چیزی قریب به هفده کیلومتر بوده و زائران پیاده، با متوسط پنج کیلومتر در ساعت پیاده‌روی، باید حدود سه ساعت و ربع را یک‌سره پیاده طی می‌کردند تا به مشهد برسند. رباط و روستای طرق، از مناطق مسکونی بسیار قدیمی‌ای مشهد است که شاید، قدمتی بیش از تاریخ این شهر داشته باشد. در جغرافیای «حافظ ابرو» به نام این روستا با عنوان «طروغ» اشاره شده و در متون قرن ششم آمده است که سلطان‌سنجر، لشکریان خود را هنگام حرکت به سمت مرو و درگیری با غُزها، در این مکان مستقر کرد. ظاهراً طرق از قدیم‌الایام، به‌دلیل فضای باز و مراعت سرسبز، مکان مساعدی برای برپایی اردوگاه نظامی بوده است. ازسوی دیگر، در طول تاریخ هزارودویست‌ساله مشهدالرضا، طرق همواره باراندا از کاروان‌هایی بوده که از غرب به‌سوی مشهد می‌آمدند و پیش از ورود، برای رفع خستگی و آمادگی بهتر به منظور زیارت، در طرق توقفی کوتاه می‌کردند. شیندلر با نخواستی یا فراموش کرده است که توضیحاتی درباره بازار پررونق طرق -که حاصل قرار گرفتن در مسیر زیارتی است- بدهد و تنها به بیان این جمله بسنده کرده است که «نیم‌فرسخ سمت مشرق، [رباط] ده طرق واقع است و این ده بسیار بزرگ است.».

ادامه دارد....

تاریخ و هویت

شنبه
۱۵ مرداد ۱۴۰۲
شماره ۲۰۰۴

۱۵

نمایی از سرای عزیزا اف پس از برداشتن تراز سوم با همان بخش (C) عکس: جواد کوشا شهرآرا